ДЕРЖАВНА

СІМЕЙНА ТА МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА:

законодавство, методи та практика

Загальнодержавне науково-практичне видання

Засновник: Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»: законодавство, методика та практика

Видається чотири рази на рік

1 (1)
2022

Рік заснування: 2021

Свідоцтво про державну реєстрацію
Серія КВ № 25065-15005Р
від 14.12.2021 року

Видавець:
Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики»

Головний редактор:
Ф. К. Іллюк

Адреса редакції:
01001, Україна, м. Київ, вул. Еспланадна, 17, 4 поверх
e-mail: mail@dismp.gov.ua
тел.: (050) 280-98-88

© «Державна сімейна та молодіжна політика: законодавство, методи та практика»
© Державна установа «Державний інститут сімейної та молодіжної політики», 2022

МОЛОДІЖНА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ДЕМОГРАФІЧНИХ ПРОЦЕСІВ: СТАН ТА ТЕНДЕНЦІЇ

УДК 314:340(045)

Ростислав ДРАПУШКО,
кандидат філософських наук
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3089-5349

Павло ГОРІНОВ,
кандидат юридичних наук
ORCID ID: https://orcid.org/ 0000-0002-8294-2784

Наталія ФІЛИК,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-3838-73

Мета: *комплексне дослідження сучасного стану молодіжної політики в умовах демографічних викликів.* ***Методи дослідження:*** *порівняльно-правовий, соціологічний, статистичний, системний, метод аналізу та об'єктивної істини та ін.* ***Результати:*** *проведено аналіз молодіжної політики та узагальнені підходи до розуміння особливостей демографічної політики, виокремлені основні напрямки вдосконалення молодіжної політики.* ***Обговорення:*** *авторами було узагальнено тенденції міграційних процесів у контексті безпекових викликів, узагальнені основні напрямки вдосконалення молодіжної політики, запропоновані шляхи вдосконалення системи освіти молоді.*

Ключові слова: *молодіжна політика, міграція; міграційні виклики; демографічна криза; соціальні мережі; молодіжна політика; молодь; підприємці; громадянське суспільство; людський капітал України.*

Постановка проблеми та її актуальність. Майбутнє кожної держави залежить від молодого покоління, адже молоді люди забезпечують економічний розвиток країни, відтворення популяції нації, рівень науки, культури, освіти та моралі суспільства. Відповідно, основні програми економічного та політичного розвитку кожної держави мають бути спрямовані на стимулювання молодіжної політики щодо залучення молоді до участі в їх реалізації. Актуальність теми обумовлюється усвідомленням критичної ситуації в демографічній сфері України як потенційної загрози для національної безпеки держави, адже згідно з останніми даними «населення нашої країни скорочується одним із найшвидших у світі темпів, та, як прогнозують, до 2050 року зменшиться до 35 мільйонів. Низький коефіцієнт народжуваності, високий рівень смертності та постійний ріст рівня зовнішньої міграції руйнують людський капітал України» [1]. Так, дослідники прогнозують, що скорочення кількості українців триватиме й надалі. «Відповідно, ряд аналітиків пропонують вирішувати демографічні питання за допомогою мігрантів. Україна цікавитиме мігрантів з азійських країн, Кавказу, колишніх республік Радянського Союзу. І за рахунок цього, можливо, вдасться стабілізувати чисельність населення. Поки що немає передумов, аби зробити це за рахунок природного чинника» [2]. Подібні процеси мають своє пояснення. Так, на думку Н. Гетьманцевої, «міграційний процес дійсно нездоланний, оскільки в його основі лежить глобалізація світової економіки. Міждержавні кордони поступово втрачають своє значення. Ідеологія вільної торгівлі, вільного обміну інформацією та бізнесу без кордонів неминуче веде до активізації міграційних процесів. Закономірність цього руху є очевидною»[3, с. 41].

Отже, **метою** даної статті є здійснення порівняльно-правового аналізу молодіжної політики та вплив на неї демографічних процесів, тому вважаємо, що держава повинна якісно поміняти підходи до змісту молодіжної політики, в основу якої покласти стратегію покращення демографічної ситуації в країні через відповідну роботу з молоддю.

Аналіз досліджень і публікацій з проблеми. Сучасна фахова думка представлена дослідженнями таких інституцій як Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні — «Міграція в Україні: факти і цифри», якою було суттєво оновлено добірку міграційної статистики та огляд розвитку основних міграційних процесів [4], аналітичною довідкою ООН «Демографічні процеси» [1] науковими напрацюваннями Н. Гетьманцевої [3], М. Шумила [5], Єжи Пєньковські [6], У. Я. Садової., І. Ільтьо [7] та низки інших фахівців дотичних

галузей дослідження. Проте питання формування молодіжної політики в контексті міграційних викликів має в сучасних умовах наукове і практичне значення, адже міграційні процеси тісно взаємопов'язані з процесом трудової міграції та, відповідно, здійснюють безпосередній вплив на економіку держави, її стабільність і ріст. Часте використання терміну «міграція», «міграційна політика», «міграційні виклики» в монографіях, посібниках, наукових журналах, у засобах масової інформації вважаємо не є показником вичерпності вивчення даної теми. Співавтори даною публікацією доповнюють та поглиблюють вивчення та дослідження цієї актуальної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Сучасна Україна переживає один із критичних періодів свого часу з моменту проголошення незалежності. Війна та пов'язана з нею економічна криза, загроза безробіття, інформаційні атаки через ЗМІ, які разом з економічними викликами спричиняють масовий відтік українців за кордон. Так, «в уряді підрахували, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. Починаючи з 2010 року з України виїхало та не повернулося близько 4 мільйонів українців, що складає майже 10% населення» [8] (мова про мирний період). Російська агресія значно збільшила ці цифри. Вказані тенденції свідчать про те, що дані процеси не мають підстав для зменшення відтоку молодих людей, хоча й більша частина міграційних процесів включно до останніх двох років і носила сезонний характер, проте в останні два передвоєнні роки міграційні процеси набули масового характеру.

Міграція населення загалом та міграція працівників є характерною рисою сучасного світу та проявами глобалізаційних процесів. Трудова міграція здійснює суттєвий вплив на економіку країни. Загалом держави можна поділити на три групи: 1) країни-донори трудових мігрантів (країни, з яких виїжджають громадяни для працевлаштування за кордоном (Індія, Пакистан, Молдова, Киргизстан, Узбекистан, Україна, Грузія тощо); 2) країни-реципієнти трудових мігрантів (країни, куди приїжджають працівники для працевлаштування (Норвегія, Данія, Швеція, Німеччина тощо); 3) країни, які одночасно є і країнами-донорами, і країнами-реципієнтами (Польща, Словаччина, Угорщина, Литва, Португалія тощо). Ці статуси країн змінюються і є доволі динамічними та напряму залежать від міграційного законодавства (його гнучкості) й економічної успішності держави [5, с. 51].

Єжи Пєньковські у своєму дослідженні «Вплив трудової міграції на українську економіку» констатує та подає графіку, яка свідчить, що «середній приплив грошових переказів в Україну з 2011р. був більш ніж удвічі вищим за приплив прямих іноземних інвестицій, більш ніж у чотири рази – за приплив портфельного капіталу та більш ніж у вісім разів вищий за приплив офіційної фінансо-

вої допомоги на розвиток. Більше того, хоча приплив прямих та портфельних іноземних інвестицій був дуже мінливим і різко зменшився в 2014—2015 рр. та нещодавно, в 2020 році після корона-кризи грошові перекази мігрантів залишалися надзвичайно стабільними [6].

Проте в останні роки в силу економічної нестабільності міграція почала міняти свій вектор із тимчасової на постійний виїзд громадян України за кордон, що є вже загрозливою тенденцією, яка потребує реакції держави на подібні виклики. Так, «пандемія COVID-19 війна та обмеження транскордонної мобільності суттєво загострили ці ризики. Посилилася тенденція перетворення частини тимчасової трудової міграції на постійну, зросли еміграційні настрої українців, водночас привабливість України для іммігрантів залишилася невисокою» [4].

До міграційних процесів особливо активно долучаються молоді люди, тому слід зосередити особливу увагу на розвитку творчого потенціалу молоді України. Молодіжну політику слід розпочинати з дітей, формуючи відповідні ціннісні орієнтири та компетенції, які дадуть їм можливість бути реалізованими в межах України, формувати в молодого покоління підприємницькі навички по створенню власного бізнес-проекту, розвиток фінансової та інформаційної грамотності тощо. Українці в світі вважаються одними з найвідповідальніших працівників, але в силу історичного досвіду придушення індивідуальності, ініціативності, підприємливості, знецінення ставлення особи до землі дуже мало людей сьогодні здатні організувати власну справу і тим самим забезпечити своє власне робоче місце та робоче місце ще для кількох осіб [9]. Слід враховувати, що міграційні процеси мають свої причини, а тому якісна робота з передумовами міграції серед молоді дасть можливість мінімізувати дані процеси та попередити відтік робочої сили за кордон. Загалом на думку дослідників, «процеси вимушеної еміграції відбуваються як реакція на певні політичні, соціальні, релігійні, воєнні потрясіння в країні чи регіоні, а їх масштаби та напрямки певною мірою свідчать про стабільність чи, навпаки, нестабільність в країні чи регіоні» [7, с. 21].

Інший аспект даної проблеми – це питання реалізації здібностей і талантів у межах України шляхом підвищення технічних та мовних навичок і ролі технічної й ІТ освіти в суспільстві. Для цього необхідне якісне підвищення якості професійної ІТ- та технічної освіти й навчання професійним навичкам, які дадуть можливість працювати в Україні через доступ до мережі інтернет або в представництві відповідних міжнародних компаній на території нашої країни. Відповідно, ініціатива Президента України по створенню Президентського університету, де готуватимуть спеціалістів у сферах інформаційних

технологій, кібербезпеки, штучного інтелекту, нанотехнологій, аерокосмічних, енергетичних технологій, біотехнології є гарною ініціативою держави в цьому напрямку. Позитивним є й досвід щодо формування законодавства про «Дія City» — спеціального правового режиму для галузі розробки програмного забезпечення…

Загальновідомо, що українська галузь розробки програмного забезпечення переважно орієнтована за кордон – за підрахунками офісу BRDO, експорт комп'ютерних послуг у 2020 перевищив 5 мільярдів доларів. При цьому більшість працівників компаній-розробників найняті всупереч трудовому законодавству – найчастіше за контрактами з фізичними особами-підприємцями (ФОП). Це забезпечує значно менше податкове навантаження на фонд оплати праці бізнесу, а також дозволяє легко наймати і звільняти працівників під конкретні проекти. За підрахунками галузевого порталу dou.ua на кінець 2021 року в Україні працювало 252 тисячі ФОПів-програмістів. Новий закон пропонує працевлаштовувати їх офіційно за трудовими контрактам, зберігаючи при цьому низьку ставку податку [10]. Відповідно вважаємо, що маючи вільний доступ до мережі інтернет та якісну освіту в цій сфері, в українців є можливість для широкого навчання мов, комунікації в соціальних мережах розширюють межі спілкування та працевлаштування без міграції з України. Разом із тим можемо констатувати, що не всі молоді люди мають відповідні професійні навички, які дали б їм можливість працювати. Формування якісно нових професійно орієнтованих та витребуваних на ринку праці навичок є одним зі шляхів попередження міграції та реалізації для молоді в межах нашої країни. Отже, на прикладі вищевказаного вважаємо, що зусилля держави мають бути спрямовані на молодь та набуття нею якісних професійних навичок, які відповідають вимогам часу та є конкурентоспроможними на ринку праці

Вважаємо, що міграційні процеси слід розглядати і в контексті демографічних процесів та високої смертності працездатного населення. Так, на думку І. Курило, можна «впевнено говорити про стійку тенденцію депопуляції, тобто перевищення числа смертей над числом народжень. Українці нині в сумних лідерах у світі за рівнем природного зменшення населення. Конкуренти нам – хіба що Росія, Болгарія та Білорусь. В Україні на тлі низької народжуваності, що не є чимось екстраординарним для багатьох країн, сильно підвищений рівень смертності, збільшений в останні місяці ще й агресією росії. Плюс до цього в нас дуже мала тривалість життя.

Тож усупереч усталеним стереотипам не низька народжуваність є головною нашою проблемою, а саме негативні тенденції щодо високої смертності» [11]. Негативні тенденції, на думку дослідниці, виникли «через доволі несприятливі

соціально-економічні умови, тобто зовнішні стосовно конкретної людини причини, а з іншого – через негативні особливості способу життя більшості українців. Просто безпрецедентно поширені смерті, причини яких полягають у надмірному споживанні алкоголю та інших шкідливих для здоров'я звичках. Насамперед це стосується чоловіків, серед яких частка алкогольнозалежних смертей особливо велика, як і взагалі передчасних – до 65 років.

Дуже великою демографічною проблемою України є й незадовільні умови праці. Зокрема, в нас найвищий у Європі рівень шахтарської смертності тощо» [11]. Відповідно, вважаємо, що програма Президента Володимира Зеленського «Здорова Україна», яка реалізується через проєкт «Активні парки – локації здорової України», є вчасною ініціативою, яка сприятиме покращенню якості життя українців. Дана програма має на меті створення належних умов для фізичної активності громадян та популяризації здорового способу життя серед українців через залучення до програми знаних спортсменів й інших активістів здорового способу життття. Зокрема, проект передбачає створення в українських містах локацій «активний парк» і «спортивний майданчик». У 2021 році близько 100 «активних парків» було уже відкрито в різних куточках України лише в першому півріччі, а до кінця року мало з'явитися ще близько 600 активних локацій [14].

Висновки. Отже, розглянувши тему, можемо констатувати, що в нашій країні необхідна продумана її чітка стратегія повернення робочої сили, де головним стимулом повернення повинні виступати програми економічного, соціального, культурного характеру для стимулювання залишення та повернення молодих людей до України. Окреме питання – якісні зміни в освіті, які розпочинаються зі школи, тому вважаємо, що професійно-орієнтована освіта має бути з початкових класів у доступній для розуміння мові та забезпечувати формування практичних навичок критичного мислення в сфері підприємницької та фінансової грамотності. Вважаємо, що формування законодавчої бази, яка була би результатом компромісу між державою та підприємцями, є шляхом до підвищення рівня довіри до держави та демонстрації економічної привабливості державних програм для молодих людей. Гарним прикладом у цьому напрямку є формування законодавчої бази щодо діяльності ІТ-галузі як шлях до легалізації їх діяльності й попередження економічних зловживань та порушень щодо них. Держава має формувати чітку і прозору та взаємовигідну політику стимулювання розвитку та сприяння підприємництву в Україні, бути відкритою до діалогу з представниками малого та середнього бізнесу, спільно формувати програми розвитку підприємництва та культури відносин між сторонами [9].

Крім того, варто відзначити здобутки держави в контексті реалізації програми «Здорова Україна» через проєкт «Активні парки – локації здорової України».

Вважаємо, що ці зусилля слід посилити в пропаганді здорового способу життя як напрямку, який стимулюватиме покращення фізичного стану трудових ресурсів держави.

Базовим стимулом повернення українців є й відповідні економічні передумови, реформи, які дадуть можливість реалізовувати набуті знання та досвід за час перебування в інших державах.. Із цією метою мають бути розроблені відповідні програми для самореалізації та економічної зайнятості молоді шляхом розвитку підприємницьких навичок та навчання підприємницької і фінансової грамотності, молодіжне кредитування, якісна освіта, яка відповідає сучасним викликам тощо.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка ООН. Демографічні процеси. URL: https://ukraine.un.org/sites/default/files/2021-11/UN%20Policy%20Paper%20on%20 Population%20Dynamics_FINAL%20UKR.pdf.

2. Населення України скоротиться до 22 млн, кажуть у НАН. Порятунок – у мігрантах. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news-59523301.

3. Гетьманцева Н. Проблеми міграції як соціального явища. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.

4. 2021 рік. Міграція в Україні. Цифри та факти: URL: https://www migration_in_ukraine_facts_and_figures_2021-ukr_web.pdf (iom.int).

5. Шумило М. Трудова міграція: поняття та правове регулювання. Правові виклики сучасності: міжнародна міграція в умовах глобалізації: матеріали І Міжнар. наук.-практ. онлайн конф. Чернівці: Чернівец. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 236 с.

6. Єжи Пєньковські. Вплив трудової міграції на українську економіку. Ринок праці. URL: https://voxukraine.org/vpliv-trudovoyi-migratsiyi-na-ukrayinsku-ekonomiku/.

7. Ільтьо І. Україна в контексті світових міграційних процесів / за ред. Ярослава Пилинського. Міграція і толерантність в Україні: зб. ст. Київ: Стилос, 2007. 191 с.

8. Майже 10% населення: в уряді підрахували, скільки українців виїхало за кордон від початку десятиліття. URL: https://hromadske.ua/posts/majzhe-10-naselennya-v-uryadi-pidrahuvali-skilki-ukrayinciv-viyihalo-za-kordon-vid-pochatku-desyatilittya.

9. Драпушко Р. Г., Горінов П. В., Філик Н. В. Формування молодіжної політики в умовах демографічних викликів сучасної України. Юридичний вісник. Повітряне і космічне право. Київ, 2022. № 1. С. 27—34.

10. Рада зменшила податки для ІТ-галузі. URL: https://www.dw.com/uk/rada-zmenshyla-podatky-dlia-it-haluzi-a-60118290/a-60118290.

11. Недужа країна: головна демографічна проблема України – висока смертність. URL: https://tyzhden.ua/Society/39409.

12. У межах програми Президента «Здорова Україна» розпочинається встановлення спортивних майданчиків, які будуть фактично в кожному дворі. URL: https://www.president.gov.ua/news/u-mezhah-programi-prezidenta-zdorova-ukrayina-rozpochinayets-70833.

13. Драпушко Р. Г., Горінов П. В. Сучасні виклики і загрози правової культури молоді. Аналітично-порівняльне право. 2021. № 4. С. 9—16.

Rostyslav DRAPUSHKO, Pavlo GORINOV, Nataliia FILYK. Youth policy of Ukraine through the prism of demographic processes: status and trends

Objective: *a comprehensive study of the current state of youth policy in the face of demographic challenges.* ***Research methods:*** *comparative law, sociological, statistical, systemic, method of analysis and objective truth, etc.* ***Results****: the analysis of youth policy and the generalized approaches to understanding of features of demographic policy are carried out, the basic directions of improvement of youth policy are allocated.* ***Discussion:*** *the authors summarized the trends of migration processes in the context of security challenges, summarized the main directions of improving youth policy, proposed ways to improve the youth education system.*

Key words*: youth policy, migration; migration challenges; demographic crisis; social networks; youth policy; young; entrepreneurs; civil society; human capital of Ukraine.Key words: migration policy; migration; migration challenges; demographic crisis; social networks; youth policy; youth; entrepreneurs; civil society; human capital of Ukraine.*